

Splitski lazaret: razlozi otvaranja, gradnja i funkcija

Sažetak:

Sefardski Židov Daniel Rodriga predložio je Mletačkoj Republici izgradnju skale i lazareta u Splitu. Skala je služila kao luka, a lazaret je bio karantena. S obzirom na to da je Split bio važna poveznica između Istoka i Zapada, skala je postala mjestom za trgovinu. Ona je imala fortifikacijski sustav koji se sastojao od šest dvorišta. Lazaret je imao ulogu i u obrani grada od osmanskih napada, što dokazuje njegovu važnost za Split. Od sredine 19. stoljeća dijelovi se lazareta ruše, čime započinje njegovo propadanje. Poslije Drugoga svjetskog rata donesena je odluka o njegovu konačnom rušenju – što je tragedija – jer je predstavljao neprocjenjivu vrijednost.

Ključne riječi:

lazaret, Split, skala, Mletačka Republika, trgovina

Uvod

Istočna obala Jadranskog mora zbog svoje je razvedenosti za plovidbu oduvijek bila privlačnija od zapadne. Zahvaljujući velikom broju otoka i zaljeva trgovci i putnici mogli su pronaći prirodna skloništa, a otoci su ujedno činili i fizičku zapreku olujama te tako omogućavali sigurniju plovidbu. Nadalje, u ranome novom vijeku Dalmacija se nalazila na pogodnome prometnom položaju, jer su preko nje vodili putovi na Istok. Kad je Osmansko Carstvo preko Hercegovine doprlo do dalmatinske obale, dalmatinska su se mjesta našla u istoj državi s gradovima u Egiptu, Iraku, Siriji itd. Ipak, Split nije pripao Osmanlijama, već je ostao dijelom Mletačke Republike te time postao jednim od njezinih najvažnijih trgovinskih središta. Te će okolnosti stvoriti pogodno tlo za gradnju lazareta uz splitsku luku. Etimološki, riječ lazaret dolazi od svetog Lazara, zaštitnika oboljelih. Namjena je lazareta izolacija onih ljudi koji bi potencijalno mogli prenijeti zarazu. Splitska skala naziv je za sustav građevina podignutih u neposrednoj blizini luke koje su bile namijenjene zadržavanju ljudi i materijalnih dobara radi dekontaminacije.

Pri razmatranju ove problematike važno je biti svjestan prisustva Dubrovnika kao pomorskog suparnika Mletačke Republike, što je dodatno pojačalo želju Mlečana za gradnjom luke koja će biti uporištem venecijanskih interesa. Također, lazaret će nemjerljivo doprinijeti sprečavanju širenja zaraze kuge. Tijekom nekoliko stoljeća postojanja, lazaret je postao jednim od zaštitnih simbola grada Splita. Stoga je nezaobilazna tema proučavanja mnogih povjesničara.

Povijest lazareta

Razlozi otvaranja splitskog lazareta

Zbog sve većeg prometa i trgovine koji su se odvijali u Splitu kao tranzitnom području između Mletačke Republike i Osmanskog Carstva, stvorene su okolnosti u kojima je sve većem broju trgovaca postala potrebna i poželjna ideja o izgradnji skale te lazareta za smještaj ljudi i robe.

No, osim samog položaja Splita, određeni drugi čimbenici vezani uz ostala okolna mjesta dodatno su doprinijeli realiziranju ideje o gradnji skale. Nakon osvajanja Hercegovine i ušća Neretve, Osmanlije su izbili na more. Potom su uredili carinarnicu u Gabeli blizu današnjeg Metkovića, te u Herceg Novom. Nakon osvajanja Klisa, Solina, Žrnovnice te svih Poljica, zatvoren je glavni put koji je još od antičkih vremena vodio iz Dalmatinske zagore i zapadne Bosne na srednji Jadran. Ipak, Split je mogao računati na to što pod osmanskom vlašću u njegovoj blizini nije bilo niti jedno veće mjesto uz more sa stoljetnom tradicijom trgovanja i pomorstva. Još otkako je stanovništvo Salone postepeno napustilo grad, te se tijekom dužeg perioda preselilo u Split, Salona nije bila značajniji trgovački centar Jadrana. Važnu ulogu nije imala ni luka na ušću rijeke Žrnovnice. Nekoliko ribarskih obitelji koje su živjele na tom području nisu imale ambiciju razviti intenzivnu trgovinu u svojim lukama. Također, Osmanlije niti nakon što su došli na Jadran, nisu razumjeli njegovu povezanost s trgovinom. Sve je to uvjetovalo da Split, iako u različitoj državi (Mletačkoj Republici) od ostalih

mjesta u njegovom zaleđu, postane velikom lukom na Jadranu.¹

Stoga je splitski poduzetnik, Židov Daniel Rodriga (Rodriguez), inicirao izgradnju splitske skale. Rodriga je već imao iskustva u trgovini između Mletačke Republike i Bosne, a pokazao se vještim u diplomatskim pregovorima s Osmanlijama. Zbog toga je imenovan i konzulom židovske zajednice u Veneciji. Rodriga je uvidio namjeru Osmanlija za izgradnjom skale na Neretvi u kojoj bi se prihvaćala karavanska roba, te intenciju Dubrovnika da tu trgovinu monopolizira u svojoj luci. Stoga je mletačkom duždu 1566, kao i 1576, poslao zahtjev za izgradnjom prihvatne skale s lazaretom u splitskoj luci. Splitska skala trebala je privlačiti karavansku trgovinu s Levanta i Dalekog istoka, a preko dubrovačke te osmanske skale na Neretvi. Rodriga je i osobno sudjelovao u izgradnji lazareta, financijski potpomažući njegovu izgradnju. Iako je Venecija odobrila izgradnju splitskog lazareta, tu ideju pokušali su zaustaviti različiti interesi, mnogi čak i u samom Splitu. Primjerice, vlasnicima magazina zasmetala je ideja o tome da će budući lazaret smanjiti potražnju za njihovim skladištima. Također, određeni priobalni gradovi kao Omiš, željeli su da upravo oni budu ti gdje će se izgraditi lazaret.²

Kad je riječ o otporu nekih Splićana Rodriginoj ideji, valja istaknuti da su joj se posebno opirali vlasnici starih daščara, iako im je Rodriga nudio odštetu. Ti su vlasnici bili naviknuti na dva izvora prihoda. Prvi je bio dopušten (od legalne trgovine) i za njega su mogli dobiti odštetu, ali drugi je bio nedopušten („ispod žita“), te dvostruko veći od prvoga. Stoga za taj drugi nisu smjeli tražiti odštetu što je bio izravan udarac na njihov budžet. Budući da su bili ujedinjeni oko zajedničkog cilja, udružili su se u stranku čiji je cilj bio zaustaviti gradnju.³

Unatoč svim pokušajima sprječavanja, mletački je Senat odobrio izgradnju lazareta u Splitu. Rodriga je vlastitim sredstvima započeo njegovu izgradnju, ali je ona ubrzo bila zaustavljena. Potom su Mlečani nastavili graditi lazaret prema vlastitoj zamisli, ali pod nadzorom Rodrige. Kao protuuslugu, Rodriga je od mletačke Vlade iznudio da se u Splitu naseli kolonija španjolskih Židova. Bio im je zajamčen miran život u jednom dijelu Splita, a u gradu su se smjeli baviti trgovinom te obrtima bez posebnih poreza. Dopuštena im je i sloboda vjeroispovijesti, a Rodriginim zalaganjem osigurano im je i izvangradsko groblje (na brdu Marjan). Time su splitski Židovi dobili siguran život i rad kakav su imali u malokoj europskoj sredini. Nakon što su naselili zapadni dio gradske jezgre u Dioklecijanovoj palači, uključili su se u različite djelatnosti povezane uz trgovinu, koja je izgradnjom lazareta dobila dodatan zamah.⁴

Izgradnja lazareta predstavljala je toliko značajnu prekretnicu u razvoju Splita, da je mnogi smatraju jednim od triju najvažnijih događaja u splitskoj povijesti (uz izgradnju Dioklecijanove palače te faktičnog prenošenja nadbiskupije i relikvija sv. Duje u Split).⁵

¹ Grga Novak, *Povijest Splita*, sv. 2 (Split: Splitski književni krug, 1978), 984.

² Duško Kečkemet, *Kulturna i umjetnička baština Dalmacije*, sv. 1 (Split: Marjan tisak, 2004), 353-354.

³ Novak, *Povijest Splita*, 989.

⁴ Kečkemet, *Kulturna i umjetnička baština*, 353-354.

⁵ Snježana Perojević, „Nova saznanja o splitskom lazaretu iz nacrtu Napoliona Eurata,“ *Baština* 33 (2006), 99.

Gradnja lazareta

Splitski lazaret građen je u više faza. Prva faza gradnje završena je 1590, dok je službeno otvaranje za promet bilo 1592. godine. Osmanlije su ga smatrale vrlo suvremenim i korisnim za njihovu karavansku trgovinu. Čak je i Mletačka Republika poboljšala puteve od pograničnih područja s Osmanskim Carstvom do Splita. To je dalo dodatan zamah karavanskom prometu robe, a pomorski je ionako izbjegavan zbog čestih piratskih ometanja. Jedan mletački izvjestitelj napisao je da je kopneni promet do Splita postao toliko poželjnim, da su do te skale dolazili trgovci iz Indije i Perzije, čime je ona „postala zlatnim prstenom između Istoka i Venecije“.⁶ Budući da je splitska skala počela privlačiti sve veći promet, lazaret je u 17. stoljeću nadograđivan u dvama navratima. Time je postao jednim od najopremljenijih onovremenih europskih lazareta. Neprestano su u njega dolazile karavane, dok su se u luci uvijek mogli vidjeti veliki jedrenjaci mletačkih i dalmatinskih luka koji su u Veneciju prevozili robu odležanu u splitskoj karanteni. Prvotna ideja bila je da se lazaret gradi na poluotoku Sustipanu, koji se nalazi na samom ulazu u splitski zaljev. Luka u Splitu tad je obuhvaćala tek sjeveroistočni dio današnje. Naposljetku je ipak odlučeno da se lazaret izgradi uz luku, i to baš istočno od pročelja Dioklecijanove palače. Tijekom gradnje lazaret se smjestio izvan srednjovjekovnih gradskih zidina. To je bilo potrebno zbog prevencije potencijalnih zaraza u gradu. Međutim, nakon što je oko tadašnjeg Splita podignut novi sustav zidina i utvrda za vrijeme Kandijskog rata (1645 – 1669), lazaret se našao unutar zidina, što se moglo pokazati kobnim u slučaju epidemija. Stoga su se zaraze nastojale spriječiti vrlo rigoroznim mjerama poput čvrsto kontrolirane pratnje karavana do lazareta te strogom izolacijom svih i svega u lazaretu. No, ni to nije uvijek bilo uspješno, što pokazuje primjer u kojem je neki Turčin jednoj Splićanki poklonio svileni rubac, što je dovelo do razbuktavanja zaraze u Splitu. Iznimno krute mjere u splitskom lazaretu uvedene su ne samo zbog zaštite Splićana već i stanovnika Venecije, kao i brojnih gradova u Europi u koje je dospijevala ta roba. Kad bi u Splitu i Dalmaciji izbila epidemija, Senat Mletačke Republike postavio bi providura (venecijanski *provedadore* – onaj koji vidi stvari) za zdravstvo koji bi provodio, te s vojskom nadzirao, dodatno pooštrene mjere. Valja napomenuti da je Mletačka Republika bila među najuspješnijim državama u Europi u borbi s epidemijama. To se podjednako odnosilo na prevenciju zaraze, kao i njezino suzbijanje nakon što bi ona već izbila.⁷

Svoj konačan oblik lazaret je poprimio sredinom 1600-ih. Datacija je njegova prvog tlocrta 1666. godina, a napravio ga je vojni inženjer Josip Santini na pouzdanom planu Splita. Također, sačuvano je i nekoliko tlocrta splitskog arhitekta Vicka Andrića iz 1819. godine. Iz njih je vidljivo da lazaret više nije mijenjao svoj oblik. Uz to, više opisa potvrđuje da je djelovanje lazareta i dalje bilo dobro organizirano. Ono što je Splitu davalo živopisan izgled, pročelje je lazareta prema moru, koje je bilo duže od pročelja Dioklecijanove palače. Okosnica su bila tri glavna dvorišta te više sporednih, a sva su bila skladno izvedena. Putopisci 19. stoljeća koji su imali priliku vidjeti Split, bili su impre-

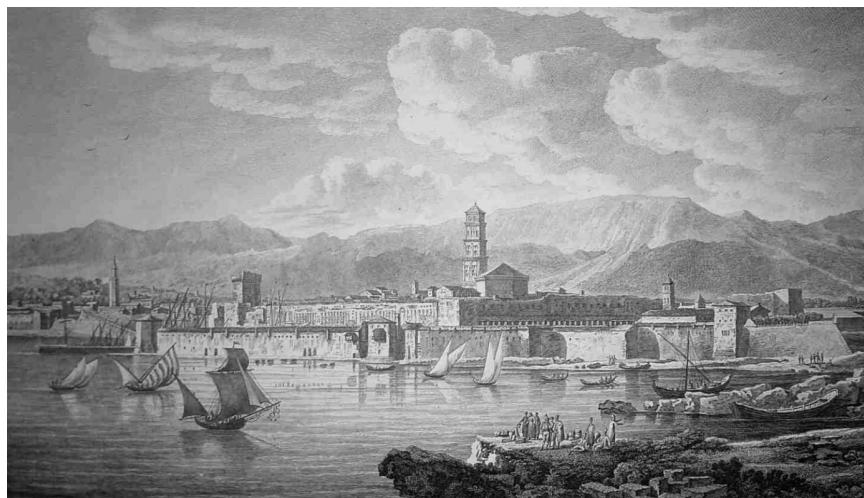
⁶ Kečkemet, *Kulturna i umjetnička baština*, 354-355.

⁷ Ibidem.

sionirani lazaretom koliko i Dioklecijanovom palačom.⁸

Arhitektura lazareta

Splitski lazaret bio je kompleks prizemnih i jednokatnih građevina. Dužina mu je bila otprilike 200 metara, zapadno pročelje, koje je bilo okrenuto prema luci, činilo je lazaretovu širinu od oko 100 metara, dok je istočni dio bio uži. Građevine koje su služile za izolaciju ljudi tvorile su niz duž šest dvorišta. Organizacija prostorija sa svih je stajališta (posebno protuepidemijskog) bila besprijeborna, bez obzira na to što je lazaret građen u tri faze. Također, dezinfekcija lazareta provedena je vrlo napredno za to doba. Arhitekt Vicko Andrić na svom je prikazu lazareta detaljno predočio njegove prostorije. Budući da je zbog sve manje opasnosti od pirata na moru karavanska trgovina smanjena, najrasprostranjeniji dio lazareta na zapadu (imao je i najveće dvorište) bio je predviđen za gradsku vojnu upravu. Zato je taj dio sve do kraja 19. stoljeća nazivan Generalat. Obrambena kula lazareta bila je smještena na njegovu jugozapadnom dijelu. Zgrada Lučke kapetanije izgrađena je 1892. godine, upravo na tom mjestu, te postoji i danas.⁹

Slika 1. Prikaz Splita (rano 19. stoljeće) na kojem se vidi lazaret
(Fotografija: Wikipedija.org)

Prostorije za upravu i osoblje lazareta te carinarnice nalazile su se uz drugo manje dvorište. Funkciju carinarnice zadržale su sve do samog rušenja lazareta. „U taj se zasebni i dobro odvojeni dio sklopa lazareta ulazilo posebnim ulazom sa sjeverne strane, a sastojao se od stanova čuvara lazareta i turskog emina (tur. *emin* – pouzdan) koji bi pratio karavane; zatim od staje za konje priora – upravitelja lazareta i straže koja je bdjela nad sigurnosti lazareta; od skladišta hrane za lazaret; skladišta soli i carinskih ureda. Dalji uzak dio lazaretnog

⁸ Ibidem, 355-356.

⁹ Ibidem, 356.

sklopa, koji je prema moru na jugu završavao četverouglastom kulom, bio je stan priora. U uskom prolazu, odvojenom niskim zidom od dvaju dijelova dvorišta, postojala su dva manja odjeljenja zvana parlatoriji, namijenjena razgovoru onih u karanteni s vanjskim osobama, pregovorima trgovaca i sl., bez njihova izravnog dodira i mogućnosti prijenosa zaraze. Četiri odjeljenja toga dvorišta imala su sa sjeverne i s južne strane staje za konje karavana i, nad njima, skladišta za robu. Tu su karavane s robom i pratiocima provodile kontumaciju (lat. *contumax*, - *acis* – zabrana kretanja, karantena).¹⁰

Treba napomenuti to da se unutar lazareta nalazila i crkvice posvećena zaštitniku okuženih, sv. Roku. Roba koja je pristizala s morske strane prolazila je kroz južna vrata (okrenuta moru), dok je karavanski teret ulazio kroz sjeverna vrata. Dvorište karavana bio je naziv za četvrto veće dvorište koje se nalazilo istočnije od spomenuta dvaju ulaza. Uz njega su se nalazili magazini za pristigla dobra, kao i staje za konje i mazge. Još istočnije od Dvorišta karavana, nalazila su se dva prostora u kojima su se dobra raskuživala u bazenima. U tom nizu stajala su dva odvojena dvorišta koja su isto tako bila omeđena skladištima i stajama. Budući da je voda bila potrebna za ispiranje i raskuživanje dobara, kao i svakodnevno taženje žedi ljudi i životinja, u lazaretu je postojalo nekoliko cisterni kišnice za piće. Uz njih je bilo iskopano i nekoliko zazidanih bunara iz kojih se vadila voda. No, voda iz bunara nije bila toliko upotrebljiva za piće jer su se oni opskrbljivali podzemnim tekućicama, poprilično zagađenima sumporom.¹¹

Za kraj, kako bi se predočila veličina splitskog lazareta, dovoljno je iznijeti činjenicu da je njegova površina bila oko 10.000 m², što je desetina ukupne tadašnje površine grada.¹²

Funkcija lazareta

Osnovna je funkcija lazareta bila prevencija širenja zaraze. Izolacija u njemu trajala je 21 ili 42 dana. Na dulju izolaciju slalo bi se ljude iz onih krajeva u kojima je zdravstvena slika stanovništva bila vrlo upitna. Na vremenski kraću izolaciju slani su trgovci koji su dolazili s područja u kojima promet nije bio slobodan. Za to vrijeme trgovci su odjeljivani od svojih dobara. Te restrikcije nisu se uvijek strogo poštovala te bi nekad zbog iznimnih okolnosti bile skraćene. Isto tako, ako bi se tijekom izolacije pokazala zaraza, karantena se mogla produžiti. Čak je bilo i slučajeva ponavljanja kontumacije od 42 dana. Robom je upravljalo troje bastaša (grč. *bastah* – sluga, nosač) koji su ju raskuživali. Zbog toga su ih zvali „nečisti bastaši“. Kako bi raskuživanje (ono je ometalo trgovanje) bilo što uspješnije, broj bastaša se povećavao proporcionalno količini dobara. Oni su bili privremeno zaposleni, te sukladno tomu plaćeni samo za onaj vremenski period kad su obavljali službu. Budući da se u jednom izvoru iz 1784. spominje nekakva služavka, možemo zaključiti da su u lazaretu radile i žene.¹³

Unatoč strogim mjerama, u Splitu se 1607. godine pojavila kuga (najvjero-

¹⁰ Ibidem, 356-357

¹¹ Ibidem, 357.

¹² Snježana Perojević, „Izgradnja lazareta u Splitu,“ *Prostor* 10 (2002): 122.

¹³ Cvito Fisković, Lovre Katić, Čiro Čičin-Šain, Duško Kečkemet, *Četiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća* (Split: Muzej grada Splita, 1953), 16.

jatnije iz Sarajeva). Prvi slučaj zaraze opažen je 27. ožujka u kući jednog Polenija koji je bio trgovac. Do 17. travnja u samom je lazaretu umrlo 57 ljudi. Budući da je jednako toliko umrlo u samom Splitu zajedno s njegovim predgrađima, može se postaviti pitanje efikasnosti izolacije ljudi u lazaretu. Zato je na mjesto providura za zdravstvo postavljen Gian Battista Micheli. Njegov zadatak bio je poboljšati sanitarne uvjete, kao i osigurati zaštitu grada izoliranjem ljudi. Tom prilikom poslana je i određena količina drva za popravak krova lazareta, što je ujedno prvi put da se u dokumentima naglašava aspekt zdravstva.¹⁴

Možemo primijetiti kako su ponekad funkcije lazareta određivale njegov izgled. Primjerice, nakon što je došlo do promjene funkcija nekih dijelova lazareta po naputcima iz 1609. godine, novija je verzija lazareta pregradom podijeljena po pola (tal. *un solo travo* – jedna greda) Ipak, to se nije pokazalo dostatnim za neophodnu higijensku separaciju. Izolacija se provodila u starom dijelu lazareta te istočnoj polovici novog. Stoga se Senat obratio knezu po pitanju gradnje novog zida koji bi bio u sredini dvorišta novog lazareta.¹⁵

Pojave epidemija u Splitu događale su se i kasnije, npr. 1783/84. godine gradom se ponovno proširila kuga. Mletački Senat tom je prilikom imenovao Angela Diedo izvanrednim providurom za zdravstvo. On je aktivno poduzimao mjere zaštite koje su spriječile daljnje širenje epidemije. Sačuvano je nekoliko zapisa o njegovoj djelatnosti. Primjerice, zbog epidemije kuge, Diedo je naložio Francescu Gironziju izradu preciznog plana Splita. Iz tog plana, završenog 1784, razaznaje se to da je u Splitu, ne računajući predgrađe, bilo 425 kuća koje su bile zaražene kugom te još 90 sumnjivih.¹⁶

Velika pozornost u splitskom lazaretu posvećivala se raskuživanju robe. Smatralo se da postoji roba koja pogoduje prijenosu kuge te ona koja ju ne prenosi. „Sumnjivim“ su se dobrima smatrali metali i namirnice. Među namirnicama su se posebno isticale žitarice, kava te maslinovo ulje, a od neprehrambenih su se isticale biljke iz kojih se dobija pigment za bojanje. Onu robu koju se smatralo potencijalno kužnom podvrgavalo se raskuživanju na tri glavna načina. Prvi način je bio prozračivanje. „Provjetravale su se sve tekstilne sirovine, kože, krzna, tkane i pletene tkanine, tepisi, prekrivači, pa čak i duhan. To se radilo, ovisno o godišnjem dobu, u dvorištima ili pod natkrivenim, ali otvorenim prostorima.“¹⁷

Raskuživači koji su provjetravali robu trebali su provesti određeno vrijeme izolacije zajedno s robom. Također, morali su ju i prevrtati rukama bez ikakve zaštite, te ukoliko bi ostali zdravi, to bi značilo da roba nije zaražena. Sljedeći način raskuživanja odvijao se uranjenajem dobara, za koje je u lazaretu postojao poseban bazen. Na starim planovima te bazene može se pronaći pod oznakom *cavana* (tal. *cava* – udubina). Uranjanje se, primjerice, primjenjivalo na vosak. Pranje se izvršavalo u morskoj (smatrana je uspješnijom od slatke) ili u običnoj

¹⁴ Petar Strunje, „Splitska skala (1566. – 1700.)“ (Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018), 17.

¹⁵ Ibidem, 19-20.

¹⁶ Kečkemet, *Kulturna i umjetnička baština*, 392.

¹⁷ Snježana Perojević, „Uloga splitskog lazareta u povijesti Splita,“ u *90 godina u službi zdravlja, 1922.-2012.: Od Higijenskog zavoda u Splitu do Nastavnog zavoda za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije*, ur. Stela Fatović-Ferenčić (Split: Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije, 2012), 38-40.

vodi, u koju bi se dodavao ocat. Takva voda, s dodatkom octa, korištena je za ispiranje životinja, a one su još i prije ulaska u grad trebale proći kroz za to pripremljene bazene. Treći način raskuživanja provodio se iskuhavanjem (tal. *ventilazione, cavane, boliture* – prozračivanje, bazeni, iskuhavanje). Iskuhavanje se, primjerice, provodilo na tekstilnim preradevinama, kao i sirovinama, onda kada je to bilo moguće.¹⁸

Kraj lazareta

U 19. je stoljeću sve više opadala važnost lazareta. Ponajprije, velika geografska otkrića preusmjerila su glavninu trgovine s Mediterana na oceane. Time Split više nije bio toliko značajna luka. Jednako važan faktor u gubljenju njegova značaja bio je i prestanak postojanja Mletačke Republike 1797. godine. Samim time, splitska luka postala je tek jednim od izlaza Habsburške Monarhije na more, a ne više jednom od okosnica pomorske velesile. Dvorište Generalata otvoreno je prema gradskoj luci nakon rušenja zapadnog krila lazareta između 1820. i 1830. godine. Kao što je vidljivo na planu prvog katastra Splita (1830 – 1835), tad je već bilo srušeno zapadno krilo Generalata, izuzev jedne kule. Sredinom stoljeća – između 1845. i 1862. godine – sagrađena je, u vojne svrhe, duga prizemnica u dvorištu Generalata. Ondje je stajala sve do konačnog rušenja lazareta.¹⁹

Nakon što je 1890. godine srušen polubastion Sv. Petra ili Kapucina koji se nalazio na istočnom dijelu, taj građevni materijal upotrebljen je kako bi se nasuli žalo i plićak na južnom kraju lazareta. Tom prilikom proširena je i obala na zapadnom pročelju. Takozvano Mletačko pristanište prošireno je 1913. godine, dok je 1917. uređena obala na južnom kraju lazareta. Nažalost, izbijanje Prvoga svjetskog rata prekinulo je radove, zbog čega je uređivanje Mletačke i Strossmayerove obale završeno tek 1925.²⁰

Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije, u zapadnom je dijelu lazareta opstala samo jedna sjeverna građevina u kojoj se prethodno nalazila carinarnica, dok su dvije nove zgrade Lučke kapetanije sagrađene na južnom kraju. Lazaret je oštećen i u savezničkom bombardiranju Splita 1943. godine. Nakon što je u Splitu završilo ratovanje, 1945. donesena je odluka o njegovu rušenju.²¹

Propuštene prilike za obnovu lazareta

Zanimljivo je primijetiti kako je i nakon rušenja lazareta (njegova središnjeg dijela) 1945. godine, još uvijek bila moguća njegova obnova. Međutim, nitko na to nije upozoravao. Naime, čak i nakon rušenja, središnja je južna kula ostala neoštećena (gostionica Čiko, zatim Ivanišević). Ipak, ta građevina nije percipirana kao dio tad već bivšeg lazareta, niti je sačuvana barem na simboličnoj razini uspomene, već je također srušena, a na tom je mjestu napravljen park. Nezaobilazno je napomenuti kako se sve to odvijalo u istom vremenu kad su se

¹⁸ Ibidem, 39-40.

¹⁹ Kečkemet, *Kulturna i umjetnička baština*, 372.

²⁰ Ibidem, 374.

²¹ Ibidem, 374-376.

konzervatori zalagali za obnovu poluporušenoga dubrovačkog lazareta. Zatim je, 1968. godine, uklonjen i veći dio parka kako bi se sagradila *Palača turizma*, simbol ekonomskog profita. Taj je potez povučen kako bi se osporili argumenti onih koji su prethodno zagovarali rušenje lazareta, uz obrazloženje da bi se time stvorio bolji pogled s mora na Dioklecijanovu palaču. Za razliku od lazareta, koji se skladno stapao s Dioklecijanovom palačom, to ne vrijedi ni za stariju zgradu Lučke kapetanije ni za noviju *Palaču turizma*. Posljednja prilika „bačena je u vjetar“ upravo 1968. kada su kopani temelji za buduću *Palaču turizma*. Tad su pronađeni potpuni temelji središnjeg dijela nekadašnjeg lazareta. Duško Kečkemet uzaludno je alarmirao javnost da se nova zgrada oblikuje u skladu s tim temeljima kako bi barem tlocrtno podsjećala na nekadašnji lazaret. Time su nepovratno uništeni posljednji ostaci jednog od najvećih i najsavršenijih lazareta u Europi, a da čak ni istraživanja tih ostataka nisu znanstveno provedena.²²

U posljednjih nekoliko godina dogodio se čitav niz određenih manjih otkrića koja su pokazala da su manji dijelovi lazareta ipak „preživjeli“ sustavnu devastaciju. Iako takve spoznaje daju zamah novim istraživanjima, zadnje nade da se očuva ili na bilo kakav način obnovi dijelove lazareta, nažalost su zauvijek propuštene.

Zaključak

Na kraju ovoga rada možemo zaključiti da je lazaret nemjerljivo doprinio razvoju grada Splita. Predstavljao je jedan od najbolje organiziranih i najljepših lazareta svoga vremena te stoga nije čudno što su putnici ostajali zadivljeni njegovim izgledom. Svojom vanjštinom odavao je dojam sklada i jednostavnosti, dok je njegova unutrašnjost odisala harmonijom reda i funkcionalnosti. Svoju osnovnu funkciju sprječavanja širenja zaraze toliko je uspješno obavio da i danas može biti uzorom uspješne izolacije ljudi i robe u vremenima epidemije. Split je mogao parirati kudikamo većim i nadmoćnijim gradovima Europe jer mu je lazaret omogućio da postane svojevrsnim mostom između Istoka i Zapada. Naposljetku, iako je poslije Drugoga svjetskog rata već bio oštećen, trebalo je napraviti sve da ga se obnovi u izvornom izdanju. Pogrešna je bila odluka o rušenju – trebalo ga je ponovno izgraditi kako bi kao raritetni spomenik kulture nastavio podsjećati na svoju funkciju i vrijeme u kojem je izgrađen.

²² Ibidem, 376-377.

Bibliografija

Fisković, Cvito, Lovro Katić, Ćiro Čičin-Sain, Duško Kečkemet. *Četiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća*. Split: Muzej grada Splita, 1953.

Kečkemet, Duško. *Kulturna i umjetnička baština Dalmacije*. Sv. 1. Split: Marjan tisak, 2004.

Novak, Grga. *Povijest Splita*. Sv. 2. Split: Split-ski književni krug, 1978.

Perojević, Snježana. „Izgradnja lazareta u Splitu.“ *Prostor* 10 (2002): 119-132.

Perojević, Snježana. „Nova saznanja o splitskom lazaretu iz nacrtu Napoliona Eurata.“ *Baština* 33 (2006): 99-116.

Perojević, Snježana. „Uloga splitskog lazareta u povijesti Splita.“ *U 90 godina u službi zdravlja, 1922.-2012.: Od Higijenskog zavoda u Splitu do Nastavnog zavoda za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije*, ur. Stela Fatić-Ferenčić, str. 33-42. Split: Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije, 2012.

Strunje, Petar. „Splitska skala (1566. – 1700).“ Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.

Hrvatska enciklopedija, s. v. „Daniel Rodri-ga,“ <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=53170> (2. siječnja 2021).

The Split Lazzaretto: Reasons for Its Creation, Construction, and Function

Abstract:

Daniel Rodri-ga, a Sephardic Jew, suggested to the Venetian Republic the construction of the Scala and the Lazzaretto in Split, which were to be a port and a quarantine area, respectively. Since Split was an important point of connection between the East and the West, the Scala became a place of trade. The Scala had a fortification system consisting of six courtyards. Furthermore, the Lazzaretto even helped defend the city from the Ottoman conquests, which is just another evidence of how important it was for the town. Around 1850, parts of the Lazzaretto began to collapse and this marked the beginning of its end. After World War II, a decision to demolish it was made, which is considered a great tragedy because of its inestimable value.

Keywords:

Lazzaretto, Split, Scala, Venetian Republic, trade